

УДК 37.035:316.46-057.875

UDK: 10.31548/hspedagog2019.04.084

ЛІДЕРСЬКИЙ ПОТЕНЦІАЛ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ**МАРТИНЮК І. А.**, кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології**Національний університет біоресурсів та природокористування України***E-mail: martirene@ukr.net*

Анотація. У статті обґрунтовуються психологічні характеристики когнітивної, комунікативної та мотиваційної сфери особистості, що складають психологічний портрет лідерів, необхідних сучасним об'єднаним територіальним громадам України. На підґрунті результатів дослідження рівня розвитку згаданих характеристик у представників студентського самоврядування обґрунтовуються доцільність їх цілеспрямованого розвитку у студентській молоді.

Ключові слова: лідерський потенціал, психологічний портрет лідерів, студентська молодь, психологічні характеристики когнітивної сфери лідера, психологічні характеристики комунікативної сфери лідерів, психологічна характеристика мотиваційної сфери лідерів.

Актуальність. Сьогодні безсумнівною є необхідність лідерських якостей особистості для підвищення її конкурентоспроможності на ринку праці. Вагомим періодом у розвитку психологічних характеристик людини є студентський вік, що характеризується високим рівнем активності, сприйнятливості до впливів, орієнтацією на перспективу. Відтак, у закладах вищої освіти необхідно приділяти увагу розвитку лідерського потенціалу особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останні роки проблемою розвитку лідерських якостей студентів займалось чимало науковців: О. Чернишов, А. Куриця, Д. Куриця, І. Власов, І. Краснощок, О. Савельєва та ін. Узагальнивши результати їхніх праць Т. Децюк виокремлює такі лідерські якості студентів: впевненість у собі, комунікабельність, уміння слухати, критичне мислення, креативність, організаторські здібності, внутрішня харизма, стресостійкість, позитивне мислення, аналітичність мислення, активність, ініціативність, здатність навчатися та самовдосконалюватися, прагнення до змін, відповідальність (Т. Децюк, 2018). Автор обґрунтовує доцільність використання позааудиторної роботи зі сту-

дентами з метою формування їх лідерських якостей.

Низка авторів (О. Аарна, Д. Гудонієне, О. Гузар та ін.) стверджують, що самі заклади вищої освіти мають бути лідерами суспільного поступу, і відповідно, готувати лідерів, інтелегентних та талановитих людей (О. Аарна, Д. Гудонієне, О. Гузар та ін., 2014).

С. Резнік обґрунтовує, що сьогодні в умовах інформаційного суспільства для належного розвитку лідерського потенціалу студентів істотну увагу викладачі мають спрямовувати на усвідомлення студентами самоцінності знань, осмислення інформації, інтелектуальної праці (С. Резнік, 2017).

За Д. Волківською, практичною школою лідерства є студентський актив, діяльність у якому неможлива без лідерських якостей. Авторка розглядає лідерський потенціал особистості як систему ресурсів та можливостей особистості, реалізація яких у конкретній ситуації слугуватиме прийняттю особистості групою як лідера. У дослідженні лідерського потенціалу студентського активу Д. Волківської предметом вивчення були: обізнаність про лідерство, знання про лідерські якості, розуміння ролі студентського активу у лідерстві-

служінні, усвідомлення лідерства як цінності, мотивація до лідерства-служіння, мотивація успіху, лідерська поведінка, вміння командної взаємодії, здатність генерувати ідеї, самоаналіз лідерської діяльності, референтність (Д. Волківська, 2016).

Погоджуючись з важливістю запропонованих вище згаданими дослідниками поглядів, висновків та узагальнень, вважаємо за потрібне зауважити, що розвиток лідерського потенціалу студентської молоді має також передбачати формування таких психологічних особливостей, що є необхідними не лише на період навчання у ЗВО, а й для суспільства в цілому на відповідному етапі його розвитку.

Наше попереднє дослідження засвідчило, що психологічний портрет лідерів, яких потребують сьогодні об'єднані територіальні громади України, представлений багатьма психологічними характеристиками, які стосуються як когнітивної, так і комунікативної та мотиваційної сфери особистості (Мартинюк І., 2018).

Зокрема, когнітивну сферу лідера ОТГ складають такі основні характеристики: компетентність, професіоналізм у своїй справі; вміння знаходити нові методи, способи для втілення плану чи рішення, швидко переключатись з одного способу виконання завдання на інший, володіння гнучким мисленням; розум, критичне мислення; юридична підготовленість; вміння бачити перспективи розвитку, планувати, стратегічно мислити; відкритість до змін, легкість у навчанні нового; здатність творчо підходити до вирішення різних проблем, мислити нестандартно; знання ресурсів громади для її розвитку. Допоміжні – вміння успішно вирішувати складні проблеми у критичній ситуації; знання способів активізації економіки.

Комунікативну сферу лідера ОТГ складають такі основні характеристики: прагнення співпраці, вміння підібрати людей і працювати у команді, керувати командою, здатність залучати до свого задуму команду послідовників; відповідальність, готовність взяти на себе відповідальність за колектив. Допоміжні – тактовність, дипломатичність, вміння знайти правильний тон спілкування, вести переговори у конфліктних ситуаціях, управляти конфліктами та вирішувати їх; соціальна активність; організаторські здібності, вміння надихати та мотивувати інших; ініціативність, здатність ініціювати зміни; комунікабельність, вміння спілкуватись з людьми; харизматичність, авторитетність, впливовість (здобута самостійно), вміння вести за собою маси; здобувати послідовників.

Мотиваційну сферу лідера ОТГ складають такі основні характеристики: чітке бачення своєї мети, вміння визначити проблеми і перешкоди, які стоять на шляху її досягнення, здатність йти до її досягнення. Допоміжні – прагнення до саморозвитку і самовдосконалення, розвиток своїх унікальних здібностей; готовність займатись самоосвітою.

Метою статті є аналіз сильних та слабких сторін лідерського потенціалу сучасної студентської молоді.

Результати. З метою вивчення сильних та слабких сторін лідерського потенціалу сучасної студентської молоді у квітні 2019 р. було проведено діагностичне дослідження. Його учасниками стали студенти – представники студентського самоврядування закладів вищої освіти України аграрного профілю, загальною кількістю 20 осіб.

У дослідженні застосовувався пакет діагностичних методик (див. табл. 1)

Таблиця 1

Методи діагностики лідерського потенціалу досліджуваних

| П№ | Назва методики | Мета застосування |
|----|---|---|
| 1 | Авторська анкета | Вивчення самооцінки юридичної підготовленості; знання ресурсів громади для її розвитку; знання способів активізації економіки; уміння підібрати людей і працювати у команді, керувати командою, здатність залучати до свого задуму команду послідовників; готовність займатись самоосвітою; стратегічне мислення; уміння бачити перспективи розвитку; |
| 2 | Методика Торренса | Виявлення рівня гнучкості та оригінальності мислення |
| 3 | Тест критичного мислення Л. Старкі (в адаптації О. Луценко) | Діагностика рівня критичності мислення |
| 4 | Методика «Особистісна готовність до змін» Родніка, Хезера, Голда, Хала (в адаптації Н. Бажанової та Г. Бардієр) | Вивчення відкритості до змін, легкості у навчанні нового |
| 5 | Методика «Копінг-поведінка у стресових ситуаціях» Н. С. Ендлера, Д. А. Паркера (в адаптації Т. Л. Крюкової) | Діагностика уміння успішно вирішувати складні проблеми у критичній ситуації |
| 6 | Опитувальник міжособистісних стосунків (Шутц) – шкали «включеність» і «контроль» | Діагностика прагнення співпраці |
| 7 | Графічний тест «Визначення потреби в активності» Є. П. Ільїна | Діагностика потреби активності особистості |
| 8 | Методика Ложкіна та Пов'якель – діагностика готовності до переговорів та розв'язання конфліктів | Вивчення здатності вести переговори у конфліктних ситуаціях, управляти конфліктами та вирішувати їх |
| 9 | КОЗ | Діагностика рівня розвитку організаторських здібностей, уміння надихати та мотивувати інших, рівня розвитку комунікабельності та уміння спілкуватись з людьми |
| 10 | САМОАЛ (шкала «потреба у пізнанні») | Вивчення вираженості потреби у пізнанні як базової у прагненні до саморозвитку і самовдосконалення, розвитку своїх унікальних здібностей |
| 11 | Методика «Дипломатичний і авторитарний стилі поведінки на діловій нараді» Є. П. Ільїн | Виявлення схильності до тактовності, дипломатичності, уміння знайти правильний тон спілкування |

Під час дослідження були отримані такі результати (див. табл. 2 – 12)

Результати, отримані за допомогою авторської анкети

| П№ | Психологічна характеристика | Кількість досліджуваних (%) | |
|----|--|---|---|
| | | З високою оцінкою/самооцінкою вираженості психологічних характеристик | З низькою оцінкою/самооцінкою вираженості психологічних характеристик |
| 1 | Компетентність, професіоналізм у своїй справі | 100 | – |
| 2 | Юридична підготовленість | 30 | 70 |
| 3 | Уміння бачити перспективи розвитку, планувати, стратегічно | 65 | 35 |
| 4 | Знання ресурсів громади для її розвитку | 90 | 10 |
| 5 | Знання способів активізації економіки | 25 | 75 |
| 6 | Уміння підбирати людей, працювати в команді | 90 | 10 |
| 7 | Готовність до самоосвіти | 85 | 15 |
| 8 | Ініціативність | 93 | 7 |
| 9 | Харизматичність | 93 | 7 |
| 10 | Уміння здобувати послідовників | 79 | 21 |
| 11 | Чітке бачення своєї мети | 79 | 21 |

Як бачимо з табл. 2, за самооцінкою досліджуваних, сильними сторонами більшості з них є відчуття компетентності та професіоналізму у своїй справі, уміння бачити перспективи розвитку та планувати і мислити стратегічно, знання ресурсів громади для її розвитку, уміння підбирати людей і працювати в команді, готовність до самоосвіти, ініціативність, харизматичність,

уміння здобувати послідовників, чітке бачення своєї мети. Більшість досліджуваних як слабкі оцінюють такі свої сторони: юридична підготовленість та знання способів активізації економіки, що може бути зумовлене недостатньою увагою студентів до вивчення відповідних дисциплін, які вони вважають «нефаховими» для себе

Таблиця 3

Результати, отримані за допомогою Методики Торренса

| П№ | Психологічна характеристика | Кількість досліджуваних (%) | |
|----|-----------------------------|---|---|
| | | З високим показником вираженості психологічної характеристики | Із зниженим показником вираженості психологічної характеристики |
| 1 | Гнучкість мислення | 70 | 30 |
| 2 | Оригінальність мислення | 35 | 65 |

Дані табл. 3 засвідчують добре розвинуту гнучкість мислення більшості респондентів та знижений показник оригінальності мислення більшості вибірки. Така ситуація може зумовлюва-

тись як недостатньою впевненістю у собі, побоюванням виглядати дивакватим, так і схильністю діяти за зразком, вказівкою, розпорядженням, бути слухняним тощо

Таблиця 4

**Результати, отримані за допомогою Тесту критичного мислення Л. Старкі
(в адаптації О. Луценко)**

| П№ | Психологічна характеристика | Кількість досліджуваних (%) | |
|----|-----------------------------|---|---|
| | | З високим показником вираженості психологічної характеристики | Із зниженим показником вираженості психологічної характеристики |
| 1 | Критичність мислення | 20 | 80 |

Дані табл. 4 свідчать про не досить високий показник критичності мислення у більшості досліджуваних, що може бути пов'язане як з відповідним

рівнем IQ, так і недостатнім розвитком здатності враховувати усі обставини ситуації у короткий проміжок часу.

Таблиця 5

Результати, отримані за допомогою Методики «Особистісна готовність до змін» Родніка, Хезера, Голда, Хала (в адаптації Н. Бажанової та Г. Бардієр)

| П№ | Психологічна характеристика | Кількість досліджуваних (%) | | |
|----|---|---|---|---|
| | | З високим показником вираженості психологічної характеристики | Із середнім показником вираженості психологічної характеристики | Із зниженим показником вираженості психологічної характеристики |
| 1 | Пристрастність | 10 | 35 | 55 |
| 2 | Винахідливість | 10 | 55 | 35 |
| 3 | Оптимізм | 5 | 20 | 75 |
| 4 | Сміливість, підприємливість | - | - | 100 |
| 5 | Впевненість | 5 | 25 | 70 |
| 6 | Толерантність до двозначності | - | - | 100 |
| 7 | Готовність до змін (загальний показник) | 5 | | 95 |

Як бачимо з табл. 5, у домінуючій більшості досліджуваних спостерігається середній та знижений показник готовності до змін. При цьому найбільш слабкими складовими цієї характеристики у досліджуваних є сміливість та

підприємливість, толерантність до двозначності, оптимізм та впевненість, що може бути зумовлене впливами різних рівнів – від макросередовища до мікросередовища

Таблиця 6

Результати, отримані за допомогою Методики «Копінг-поведінка у стресових ситуаціях» Н. С. Ендлера, Д. А. Паркера (в адаптації Т. Л. Крюкової)

| П№ | Психологічна характеристика | Кількість досліджуваних (%) | |
|----|---|---|---|
| | | З високим показником вираженості психологічної характеристики | Із зниженим показником вираженості психологічної характеристики |
| 1 | Орієнтація на вирішення задачі, проблеми у критичній ситуації | 80 | 20 |

З даних табл. 6 можемо робити висновок про досить високий рівень орієнтації на вирішення проблеми у стресових ситуаціях домінуючої більшості досліджуваних

Таблиця 7

Результати, отримані за допомогою Опитувальника міжособистісних стосунків (Шутц) – шкали «включеність» і «контроль»

| П№ | Психологічна характеристика | Кількість досліджуваних (%) | |
|----|---|---|---|
| | | З високим показником вираженості психологічної характеристики | Із зниженим показником вираженості психологічної характеристики |
| 1 | Пошук товариства інших | 35 | 65 |
| 2 | Намагання брати на себе відповідальність, відігравати у колективі провідну роль | 45 | 55 |

Як засвідчують дані табл. 7, у значної частки досліджуваних спостерігаються знижені показники прагнення співпраці – пошук товариства інших та намагання брати на себе відповідальність, відігравати у колективі провідну

роль. Такі результати можуть свідчити як про дещо знижений розвиток передумов прагнення співпраці, так і про тимчасове перенасичення досліджуваних своєю діяльністю як представників студентського активу

Таблиця 8

Результати, отримані за допомогою Графічного тесту «Визначення потреби в активності» Є. П. Ільїна

| П№ | Психологічна характеристика | Кількість досліджуваних (%) | |
|----|-----------------------------|---|---|
| | | З високим показником вираженості психологічної характеристики | Із зниженим показником вираженості психологічної характеристики |
| 1 | Потреба в активності | 5 | 95 |

З даних табл. 8 бачимо зниження потреби в активності у домінуючої частки досліджуваних, що може бути як

особистісним показником, так і ситуативним, а тому потребує додаткового вивчення

Таблиця 9

**Результати, отримані за допомогою Методики Ложкіна та Пов'якель –
діагностика готовності до переговорів та розв'язання конфліктів**

| П№ | Психологічна характеристика | Кількість досліджуваних (%) | |
|----|--|---|---|
| | | З високим показником вираженості психологічної характеристики | Із зниженим показником вираженості психологічної характеристики |
| 1 | Знання ведення переговорів | 55 | 45 |
| 2 | Уміння вести переговори | 55 | 45 |
| 3 | Здатність до ведення переговорів | 70 | 30 |
| 4 | Загальний показник готовності до ведення переговорів | 65 | 35 |

За даними табл. 9, більшості досліджуваних властивий високий показ-

ник готовності до ведення переговорів та розв'язання конфліктів.

Таблиця 10

Результати, отримані за допомогою Методики КОЗ

| П№ | Психологічна характеристика | Кількість досліджуваних (%) | |
|----|-----------------------------|---|---|
| | | З високим показником вираженості психологічної характеристики | Із зниженим показником вираженості психологічної характеристики |
| 1 | Комунікативні здібності | 55 | 45 |
| 2 | Організаторські здібності | 70 | 30 |

За результатами, наведеними у табл. 10, у більшості досліджуваних високий рівень розвитку комунікативних та організаторських здібностей, причому значно частіше представники студентського самоврядування мають

добре розвинуті організаторські здібності, ніж комунікативні. Це може свідчити про те, що, уміючи чітко спланувати певну справу, вони можуть відчувати труднощі у тому, щоб донести свою ідею іншим.

Таблиця 11

Результати, отримані за допомогою САМОАЛ (шкала «потреба у пізнанні»)

| П№ | Психологічна характеристика | Кількість досліджуваних (%) | |
|----|-----------------------------|---|---|
| | | З високим показником вираженості психологічної характеристики | Із зниженим показником вираженості психологічної характеристики |
| 1 | Потреба у пізнанні | 60 | 40 |

За результатами, наведеними у табл. 11, більшості досліджуваних вла-

стивий високий рівень потреби у пізнанні.

Результати, отримані за Методикою «Дипломатичний і авторитарний стилі поведінки на діловій нараді» Є. П. Ільїн

| П№ | Психологічна характеристика | Кількість досліджуваних (%) | |
|----|---------------------------------|---|---|
| | | З високим показником вираженості психологічної характеристики | Із зниженим показником вираженості психологічної характеристики |
| 1 | Дипломатичний стиль спілкування | 15 | 85 |

Дані табл. 12 засвідчують, що переважній більшості досліджуваних властиві труднощі у дотриманні тактовності, дипломатичності, віднаходженні правильного тону спілкування.

Висновки і перспективи. Таким чином, проведене емпіричне дослідження дає підстави для висновку про сформованість у представників студентських лідерів чималої кількості якостей, необхідних для лідерської позиції в подальшому житті після завершення ЗВО, та доцільність упровадження заходів з їх цілеспрямованого формування. Перспективою подальших досліджень даного напрямку є проведення емпіричного дослідження на більшій вибірці та розробка програми психологічного тренінгу лідерства для студентів з урахуванням отриманих результатів.

Список використаних джерел

1. Волківська Д. А. Розвиток лідерського потенціалу студентського активу в університетському середовищі: дис. ... канд. пед. наук 13.00.05. Київський університет імені Бориса Грінченка. Київ, 2016. 455 с.

2. Децюк Т. Формування лідерських якостей у студентів у позааудиторній роботі в умовах вищого навчального закладу. *Молодий вчений*. 2018. Січень, № 1 (53). С. 301 – 304.

3. Мартинюк І. А. Психологічні особливості лідерів, необхідних об'єднаним територіальним громадам України. *Психологічний часопис*. 2018. № 8 (18). С. 100 – 114. // <http://apsijournal.com/index.php/psyjournal/issue/view/18/PDF>

4. Резнік С. Особливості розвитку лідерського потенціалу студентів в

умовах інформаційного суспільства / Розвиток лідерського потенціалу національної гуманітарно-технічної та управлінської еліти: монографія / За ред. О. Г. Романовського та О. С. Пономарьова. Харків: ФОП Мезіна, 2017. 292 с.

5. Роль університету у розвитку лідерського потенціалу суспільства: концептуальні засади / О. Аарна, Д. Гудонієне, О. Гузар та ін.; за заг. ред. С. Калашнікової. К.: ДП «НВЦ «Пріоритети», 2014. 100 с.

References

1. Volkivska D. A. (2016) Rozvytok liderskoho potentsialu studentskoho aktyvu v universytetskomu seredovyschi: [Developing the leadership potential of a student asset in a university environment]. Kyivskiy universytet imeni Borysa Hrinchenka. Kyiv, 455 s.

2. Detsiuk T. (2018) Formuvannia liderskykh yakosteï u studentiv u pozaaudytornii roboti v umovakh vyshchoho navchalnoho zakladu [Formation of leadership qualities in students in extracurricular work in the conditions of higher education]. *Molodyi vchenyi*. Sichen, 1 (53). S. 301 – 304.

3. Martyniuk I. A. (2018) Psykholohichni osoblyvosti lideriv, neobkhidnykh ob'yednanykh terytorialnym hromadam Ukrainy [Psychological peculiarities of the leaders needed for the united territorial communities of Ukraine]. *Psykhologichnyi chasopys*. 8 (18). S. 100 – 114. // <http://apsijournal.com/index.php/psyjournal/issue/view/18/PDF>

4. Reznik S. (2017) Osoblyvosti rozvytku liderskoho potentsialu studentiv v umovakh informatsiinoho suspilstva [Features of development of students' leadership potential in the conditions of information society] Rozvytok liderskoho potentsialu natsionalnoi humanitarno-tekhnichnoi ta upravlinskoi elity: monohrafiia / Za red. O. H. Romanovskoho ta O. S. Ponomarova. Kharkiv: FOP Mezina. 292 s.
5. Aarna O., Hudoniene D., Huzar O. ta in. (2014) Rol universytetu u rozvytku liderskoho potentsialu suspilstva: kontseptualni zasady [The role of the university in the development of leadership potential of society: conceptual principles]. K.: DP «NVTs «Priorityty». 100 s.

LEADERSHIP POTENTIAL OF STUDENTS

Martyniuk I.A.

Abstract. *The article substantiates the psychological characteristics of the cognitive, communicative and motivational sphere of the individual, which make up the psychological portrait of leaders needed by the modern united territorial communities of Ukraine. The purpose of the article is to analyze the strengths and weaknesses of the leadership potential of contemporary student youth. In order to study the strengths and weaknesses of the leadership potential of contemporary student youth, a diagnostic study was conducted in April 2019. Its participants were students – representatives of student self-government institutions of higher education in Ukraine of agrarian profile, with a total number of 20 people. The study used a package of diagnostic techniques to study: 1) self-assessment of legal preparedness; knowledge of community resources for its development; knowledge of ways to activate the economy; ability to find people and work in a team, to manage a team, the ability to attract a team of followers; willingness to engage in self-education; strategic thinking; ability to see development prospects; 2) revealing the level of flexibility and originality of thinking; 3) diagnosis of the level of critical thinking; 4) study of openness to change, ease in learning new; 5) diagnosis of the ability to successfully solve complex problems in a critical situation; 6) diagnosis of desire for cooperation; 7) exploring the ability to negotiate, manage and resolve conflicts; 8) diagnostics of level of development of organizational abilities, ability to inspire and motivate others, level of development of communication skills and ability to communicate with people; 9) studying the expression of the need for cognition as basic in the pursuit of self-development and self-improvement, the development of their unique abilities; 10) identification of tendency to tact, diplomacy, ability to find the right tone of communication. The empirical study provided grounds for the conclusion that the student leaders have formed a considerable number of qualities necessary for leadership in the future life after completion of the university, and the feasibility of implementing measures for their purposeful formation. The prospect of further research in this area is to conduct empirical research on a larger sample and to develop a program of psychological leadership training for students, taking into account the results obtained.*

Keywords: Leadership potential, psychological portrait of leaders, students, psychological characteristics of the cognitive sphere of the leader, psychological characteristics of the communicative sphere of leaders, psychological characteristics of the motivational sphere of leaders.